

MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF

A TRIANON-KÉRDÉSKÖR ERDÉLYI MEGVILÁGÍTÁSBAN

Beszélgetés dr. Bodó Barnával

A magyarságot a 20. században három nagy nemzeti sokkhatás érte. A trianoni békediktátum, az 1944–45-ös háborúvesztés és annak következményeként az 1947-es párizsi békeszerződés, valamint az 1956-os forradalom vérbefojtása. Ezek mindmáig csak részben kibeszélt traumák, amelyek a kisebbségi sorsba szorult magyar közösségekben még az anyaországiakénál is elevenebben hatnak.

Az erdélyi magyarság esetében – amely a legnagyobb lélekszámú határon kívül rekedt magyar közösség – különösképpen fontos kérdés, hogy e traumákat, és azok közül is a legjelentősebbet, Trianont hogyan tudja feldolgozni. Képes-e rá egyáltalán?

Erről kérdeztem dr. Bodó Barna docenst, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kolozsvári karának főállású oktatóját, politológust, aki tudományos munkájában, egyebek mellett, a kisebbségi léthelyzetekkel, regionalizmussal, a szórvány és asszimiláció kérdéskörével, a nemzeti identitástudat formáival és változásaival foglalkozik.

Mint egyetemi oktató és egyben mint terepmunkát végző, tudományos kutató, Bodó Barna mondhatni naponta szembesül a Trianon-szindróma feldolgozási kísérleteivel, amelynek számos változatát figyelhette meg szülőföldjén, az abszolút magyar többségű Székelyföldön, munkahelyén, a magyar szempontból kisebbségi létformát jelentő Kolozsváron, valamint a mára már szórványnak számító Temesváron, ahol évtizedek óta családjával él. Abban a kivételes helyzetben van tehát, hogy éleslátású politológus kutatóként, saját életéből, személyes tapasztalataiból kiindulva, képes több szempontból is a székelyföldi tömbmagyarság, illetve a bánási és közép-erdélyi szórványmagyarság Trianonról alkotott képét vizsgálni és értelmezni.

– Tudományos munkád során hogyan találkoztál a trianoni kérdéskörrel?

– A politológus nem tudja megkerülni a trianoni kérdéskört, tehát minden politológus előbb vagy utóbb valamilyen formában ezzel a kérdéssel találkozik. Számomra a trianoni kérdéskör tudományos szempontból a szórvány, illetve az asszimiláció jelensége kapcsán jelent meg, ugyanis a trianoni döntések következtében olyan térfolyamatok indultak el, amelyek engem, legalábbis kutatóként, elvezettek oda, hogy valamit próbáljak újradefiniálni. Ez pedig a szórványhelyzetnek egy újfajta értelmezése.

A szórvánnyal való foglalkozás kezdetekor, az 1930-as években Nagy Ödön református lelkésznek jelent meg a *Hitel*-ben egy tanulmánya az erdélyi szórványkérdésről, amit a szórvánnyal való foglalkozás kiindulópontjának tekintünk. Posztmodern értelemben a szórványkérdésnek

'90 után az első megfogalmazója és tudományos szinten való képviselője is Vetési László volt. Az ő szórványértelmezése elég sokat változott, de nála az alapélmény egy olyan pszichikus állapot, amelynek megvannak a demográfiai, lélektani, közösségi vonatkozásai, és hogyha ezt nagyon egyszerűen össze akarom foglalni, akkor halmozottan hátrányos helyzetről beszélhetek: az ún. „h h h”-ről.

Én ebből a dologból próbáltam kitörni, ugyanis tudományos szempontból a halmozottan hátrányos helyzet nem kezelhető. Nem operacionalizálható, nem tudok ehhez hozzárendelni olyan jellemzőket, amelyeket külön vizsgálhatok. És amikor kerestem a lehetőségét annak, hogy miként lehet ezt a kérdést újrafogalmazni, akkor jött az egyik elképzelés – kezdetben nyilván ötlet –, hogy a szórványt nemzethatárként kell megfogalmazni. Tehát a szórvány a még nemzethez tartozó része a nemzetnek, de ott van a nemzethatár, a szór-

ványon túl már a másik kultúra van. Tehát ha a szórvány a nemzet határa, akkor már az egész kérdés operacionalizálható, mert azt látjuk, hogy határ mindig van. Legfőbb határ elmozdul. Ebből már rögtön megjelenik az, hogy a szórványok nem állandó, hanem változó jelenségek, hiszen aki szórványban él, ma még szórványban van és holnap lehet hogy már körülötte eltűnt az a kulturális közeg, amely által ő még szórványban lehetett volna.

Ha végignézzük, vagy végiggondoljuk ezt a jelenséget, akkor azt látjuk, hogy az utolsó 25 évben Dél-Bánság, Resicabánya környéke magyar szempontból egyszerűen fős számolódt. Ott eltűnt a magyarság! És ez most tűnt el. 1990-ben ott még volt magyar tannyelvű általános iskola. Lám, ha úgy gondolom, hogy a szórvány nyelvhatár, akkor láttatom a jelenséget, meg tudok fogalmazni üzeneteket, hiszen a szórvány a nemzet kulturális határa. És a határát mindenki védi. Tehát már azt is tudjuk, hogy ki a helyzetért a felelős, merre kell fordulni, ha azt kérdezzük, hogy kinek a felelőssége a szórvány iránt, a szórványért valamilyen programot, valamilyen, hát mondjuk ki, mentőakciót elindítani. És ha határban gondolkodunk, akkor rögtön eljutunk Trianonhoz. Hiszen azért van ma szórvány, mert a nemzethatár és az államhatár nem esik egybe.

Ha végiggondoljuk – mert nekem ez hosszú évek töprengéseit, a fő tudományos kihívást jelentette –, hogy a különböző közép-kelet-európai nemzetek hogyan viszonyulnak ehhez a kérdéshez, akkor megdöbbenő képet kapunk. Hiszen nincs olyan nemzet Közép-Kelet-Európában, amely elmondhatná, hogy a határon túl nincs nemzetrésze. Mindegyiknek van több vagy kevesebb. Például a románokról mi hosszú ideig azt mondtuk, hogy alig van határon túli nemzetrésze a románságnak, hiszen csak az élt bennünk, hogy Magyarországon van nyolcezer, vagy tízezer, de biztos hogy tízezernél nem több román, és ha román-magyar viszonyban beszélünk a kisebbségi kér-

désről, akkor ez kerül a mérleg két serpenyőjébe, amiről egyértelműen nem lehet azonos képletben gondolkodni, hiszen egy nyolc-tízezres közösségnek, és egy majdnem másfél milliós közösségnek mások a kulturális igényei.

Visszatérve a románsághoz, így jutottam el a vlahokig. Szerbiának az egykori Monarchiához nem tartozó részében, a Timok-völgyében, a Dunától délre, a bolgár határhoz közel körülbelül 150 ezer vlah él, akik ma is olyan nyelvet beszélnek, hogy mi teljesen jól megértjük a román tudásunkkal. Őket nevezhetjük a románság csángóinak, azzal a különbséggel, hogy a csángókérdés ma a magyar közéletben egy jelenlevő, folyamatos politikai és kulturális diskurzus tárgyát képező kérdés, miközben a vlah kérdés a román politikában nincs jelen. Állítom, ha Közép-Kelet-Európában a szórványkérdést minden ország a saját maga szempontjából komolyan venné, akkor meg tudnánk érteni egymást. Tehát lám a szórvány révén vált Trianon számomra olyan kérdéssé, ami nem úgy jelenik meg, mint újrafogalmazásra váró probléma, és nem úgy, hogy a Diktátum nyerteseivel szidjuk egymást, hanem úgy, hogy értjük meg egymást.

A szórványra nincs kifejezés románul, nincs kifejezés ukránul, nincs kifejezés szlovákul és nincs kifejezés szerbül. Ezekben az országokban tudományos kutató kollégákat, szociológusokat kérdeztem meg, és kiderült, egyik kultúra sem alakította ki a saját szórvány fogalmát. Ami azt jelenti, hogy nem úgy gondolkodnak nemzetben, mint mi! Itt van a nagy különbség...

– *Hogyan érinti Trianon a Te életedet és a környezetet?*

– Nem hiszem, hogy létezik Erdélyben olyan család, amelynek valamilyen tagja nem volna a trianoni határok egyik vagy másik oldalán. Édesanyám magyarországi, vi-harsaroki, békési születésű, úgy került Székelyföldre, hogy harmadéves egyetemista korában a szülei egy hét leforgása alatt meghaltak. Előbb az édesapja hunyt el, majd az édesanyja, aki nem bírta egyedül és egy héttel később férje után ment az örökkévalóságba. Édesanyám oly nagy fájdalmat érzett, hogy az akkori Magyarország legtávolabbi helyére jött el, és ez Sepsiszentgyörgy volt. Így elmondhatom, hogy édesanyám minden egyes rokona Magyarországon van. Édesanyámnak a hatvanas évek elején volt egy nagyon jelentős dilemmája, ugyanis akkor kellett véglegesen eldönteni, lemond-e a magyar állampolgárságról, vagyis arról kellett döntenie, hogy visszamehessen, vagy ne mehessen vissza Magyarországra. Itt volt a családja, a három gyermek és a férje, ezért itt maradt élete végéig. Itt is nyugszik Székelyföldön, miközben egyetlenegy rokona sem él vagy élt Erdélyben.

Édesapám egy régi, három generációra visszamenőleg pedagógusokból álló családból származik. Én vagyok a negyedik generáció. A nagyapja igazgató-tanító volt Papolcon, nem messze Kovásznától. Ez a család kitermelte a saját pedagógusait, mert bár a nagyanyámat, az ő édesanyját nem engedték tanítónak, az öccse viszont a később Móricz Zsigmond nevét felvevő kisújszállási Református Gimnáziumnak volt a biológiateanára. Szász Károly bácsi annyira jeles biológiateanár volt, hogy a helyi biológia szak olimpiáját, Szász Károly Olimpiának nevezik. Tehát a nagyanyám családja is részben Magyarországra átköltözött. Egyszerűbb volt az ok, nem azért ment át Károly bácsi, mert nem érezte itt jól magát, hanem azért, mert a '20-as években megkövetelték a román nyelvtudást. Neki nem volt azelőtt szüksége a román nyelvre, és akkor egy év alatt nem tudott úgy megtanulni románul, hogy biológiát román iskolában tudott volna tanítani. Ezért hagyta itt az országot.

Összefoglalva, a családnak jelentős része, több mint a fele, Magyarországon van, itt most már Romániában egyedül öcsém él. Viszont neki is mindkét lánya Magyarországon van, Budapesten élnek. Bukarestben van még egy unokatestvérem, Ildikó a fiával és az egyetlen unokájával. Abban a ritka helyzetben vannak, hogy Bukarestben a család képes volt megőrizni a kétnyelvűséget, még a második generációban is. Úgyhogy ez megint a trianoni szindrómához tartozó kérdés, hogy mennyire tudjuk megőrizni a nyelvünket. Feltételezem, hogy ha Trianon nincs – mert megkérdezheti valaki, ez hogyan kapcsolódik Trianonhoz –, akkor Izsák Ildikó unokatestvérem nem Bukarestbe megy a Műegyetemre, hanem elmegy Budapestre, vagy ki tudja hova, és akkor az élete nem így alakul, tehát ezek mind közvetve, közvetlenül, de Trianonhoz kapcsolódó jelenségek.

– *Hogyan éled meg ma azt, hogy Magyarországon kívül, kisebbségi helyzetben kell mindennapjaidat folytatnod? Mit jelent számodra ez a léthelyzet?*

– A kisebbségi léthelyzet egyik értelmezése a Makkai Sándor által kifejtett „Nem lehet”-szindróma, ugyanis a püspök azt mondta, hogy a kisebbségi lét emberhez méltatlan, mert nem jelent teljes életet. Azt a pimaszságot veszem magamnak, hogy ellentmondok e nagy gondolkodónak, és azt mondom, hogy az emberhez nem méltó lét dilemmája tömbben nem jelentkezik, hiszen tömbben a közelet az anyanyelvén folyik az embernek. Tehát nem lehet az emberi méltatlan életet mindenre kiterjeszteni, és ha autonómia volna, akkor pedig egyáltalán nem is beszélhetnénk róla, hiszen akkor az ügyeinkben mi döntenénk.

Viszont szórványban valóban emberhez méltatlan helyzetről kell beszélnünk, és akkor merül fel bennünk a kérdés:

mit jelent számunkra a trianoni döntés? Családi szinten azt jelenti, hogy van egy feleségem, aki apai oldalról félig német, félig magyar, anyai részről pedig szerb. A teljes rokonsága kint van Németországban. A forradalom után, '90-ben azt mondta, akkor most kimegyünk Németországba. Én erre azt mondtam neki, hogy meglátogatlak... És azóta itt vagyunk, maradtunk. Többet fel sem merült a kérdés, hogy mi egy olyan helyzetet válasszunk, ahol mi lennénk a bevándoroltak. Nekem a trianoni lét ellenére az otthontudatom megvan. Szó sincs arról, hogy én ne volnék itthon itt Erdélyben, akár Székelyföldről beszélünk, akár Kolozsvárról, vagy akár Temesvárról, ahol élek. Én itthon vagyok.

Trianon jelenléte az életemben azt jelenti, hogy meg kell küzdenem azért, ami másnak megadatik. Például, ha elvégzel egy román egyetemet, akkor neked a magyar szaknyelv elsajátítása külön feladat. Az, hogy a szakmádat anyanyelveden tudjad megfelelő módon művelni, az megint egy feladat. Én úgy gondolom, ez nekem sikerült, lévén hogy több fizikakönyvet is írtam magyarul.

De utólag arra is rájöttem, hogy ebben az erdélyi miliőben a többnyelvűség a családon belül is erkölcsi kényszer lehet, és ennek okán megtanultam németül. Biztos vagyok benne, ha én Magyarországon élem le az életemet, akkor ezek a késztetések nem működnek. Tehát nincs az, hogy én ma tanítani tudok egy magyar, egy román vagy akár egy német nyelvű egyetemen. Ami hatalmas biztonságot ad az embernek. Tehát miközben tőlem elvettek valamit, rákényszerítettek arra, hogy olyasmit sajátítsak el, amit különben nem tettem volna, és ezzel pedig olyan biztonságban tudom magam, amit nem lehet elvenni tőlem.

– *„Magyar az, akinek fáj Trianon.” Mi a véleményed erről az Illyésnek tulajdonított mondásról? Persze vannak ma is olyan magyarok, akik számára Trianon nem sorstragédia, hanem megtisztulás. Te hogyan értelmezed ezt?*

– Illyés Gyulával nem illik vitatkozni. Vannak a magyar kultúrának szent személyei és Illyés Gyula ezek közé tartozik, hiszen a nemzetben való gondolkodásnak olyan példáját mutatta föl, és akkor, amikor ez párját ritkító volt. Ővele vitatkozni igazából azt jelentené, hogy én magamat felértékelném egy olyan szintre, ahova nem illik magamat helyezni.

Ennek ellenére azt mondom, hogy a trianoni fájdalomnak le kell válogatni a rétegeit és a fajtáit. Mert Trianon fájhat nekem, mint igazságtalanság, mint egy olyan aktus, amely azt mutatja meg nekünk, hogy az az Európa, amely akkor békét csinált, amerikai sugallatra, egyáltalán nem értette azt a helyzetet, amelybe könyökig belenyúlt. Tehát mondhatja velem azt, hogy lám a békecsinálók okos tudat-

lanként, tehát a nagy tudorok tudatlanságával és tájékozatlanságával nyúltak a kérdéshez, és ez akkor persze hogy fáj. De még inkább felháborít!

Ha pedig azt mondom, hogy Trianon okán Magyarország elveszítette gazdasági potenciáljának majdnem felét, lakosságának pedig egyharmadát, akkor azt mondom, hogy ez igazságtalanság! De az erdélyi magyar sors, a felvidéki magyar sors, a délvidéki magyar sors, a kárpátaljai magyar sors mind azt bizonyítja, hogy aki akar, képes megmaradni magyarnak. Ezért ebben a helyzetben nem önmagamot kell az első helyre állítanom, azon sópánkodva, hogy milyen rossz helyzetbe kerültem. Mert ha ezt siratom el, akkor szinte a legjobb úton vagyok afelé, hogy feladjam a saját harcomat az identitásomért, abból kiindulva, hogy engem a sors megvert, és az ellen semmit sem lehet tenni.

Nem! Nekem Trianon sokkal inkább úgy fáj, ahogyan a székelynek a bicska kinyílik a zsebében. Úgy fáj, hogy csak azért is! Úgy fáj, hogy nektek akkor sem lehet igazatok! Ezt Kocsis István a Bolyai Jánosról írt monodrámájában fogalmazza meg frappánsan és számomra egy életre szólóan, amikor azt mondja, hogy az ember akkor ember, ha az összes választási lehetőségei közül a legnehezebbet választja. Ha Trianont nehézségi próbának tekintem, akkor nincs jogom azt mondani, hogy fáj, hanem azt mondom, hogy igenis, ezt a próbát kell nekünk letudni, ezen a próbán nem szabad elbukni. Akkor pedig Trianon nem sorscsapás, és nem is megtisztulás, hanem sokkal inkább *tudatosodás*. Tehát nem erkölcsi megtisztulásomhoz vezet, hanem általa sokkal világosabban látom a helyzetet, amihez viszonyulnom kell.

– *Egy etnikailag vegyes házasságban élő erdélyi magyar ember számára téma lehet Trianon a családon belüli kommunikációban?*

– Természetesen, igen. Még akkor is, ha az etnikailag más partner a többségi nemzethez tartozik, aki számára Trianon a pozitív dimenziót jelenti, egy sikeres politikai projektnek a részét. Még akkor is lehet erről beszélni, a kérdés csak az, hogy a két házastárs között milyen a viszony.

Ebben a kontextusban engem kifejezetten zavar, ha egyesek toleranciáról beszélnek. Nekem a tolerancia senki részéről nem kell! A tolerancia eleve beviszi az emberek közötti viszonyba a fölé- és alárendeltséget. Valaki tolerál valakit. Aki tolerál, az mindig felül áll, mert olyan demográfiai, politikai, kulturális, gazdasági helyzetben van, hogy megengedheti magának, hogy a másikat tolerálja. Ez viszont egy családban nem elfogadható állapot. Ha a családban valaki felsőbbrendű, vagy felsőbbrendűnek gondolja magát, mint a másik, akkor ott nagy bajok vannak. A családban a

megértés és az elfogadás lehetséges csupán, és az elfogadás azt jelenti, hogy a másikat képes vagyok megérteni. Az ő helyzetét át tudom érezni még akkor is, hogyha nem az enyém. Persze, ha nem tudom átérezni, akkor nem vagyok igazi partnere. Ezért van az, hogy az a félsz sok esetben – amit én is tapasztalok –, hogy ezt a kérdést kibeszéljük, vagy pedig megbeszéljük, szerintem alaptalan abban az esetben, ha a házasság biztos alapokon nyugszik. Ha a házasság nem biztos bázisra épült, akkor viszont magával a házassággal van baj, és nem Trianonnal. Trianon csak megmutatja ezt a helyzetet. Tehát igenis meg kell tudni beszélni.

Ma már szerencsére kolozsvári magyar egyetemi hallgatók körében hallom, hogy akkor, amikor egy-egy román megszólítja őket, hogy miért beszélnek magyarul, nem kezdenek el hebegni, nem kezdenek mentegetőzni, hanem azt mondják, hogy azért, mert ez az anyanyelvem. A természetes viszonyulás ezekhez a kérdésekhez az, hogy mindenkinek joga van az anyanyelvhez. És hogyha ezt a jogot univerzális jognak tekintem, akkor viszont nem értem, hogy miért ne lehetne a trianoni kérdéskört megbeszélni!

– *A tudományos munkád során mit tapasztaltál, hogyan éli meg ma Erdély szórványmagyarsága Trianont? És a székelyföldi tömbmagyarság? Vannak-e különbségek a két létforma között e tekintetben?*

– Trianont a székelység, illetve azok a részek, ahol a magyarság helyi pozíciói erősek, másképp éli meg, mint a szórvány. Szilágyi N. Sándornak még a '90-es évek elején megjelent egy dolgozata a nemzettudatról, ha jól emlékszem, a *Korunkban*. Ebben arról írt, hogy a nemzettudatnak két alapvető formája van, a fókuszos és a diffúz. A fókuszos nemzettudatnak a döntő, meghatározó részét azok az értékek, azok a kulturális elemek adják, amelyek azt mutatják, hogy ki nem vagyok én. Tehát a „ki vagyok” mellett erősen hat a „ki nem vagyok”. A valamitől való elhatárolódás. Székelyföldön nagyon gyakori az a helyzet, amikor a viccekben, történetekben visszatér a románok és a magyarok közötti viszony, és ez pontosan azt mutatja, hogy a székelyföldi magyar számára nem csak az a fontos, hogy ő micsoda, hanem, hogy ő mi *nem*.

Egy szórványban élő számára a nemzettudat nem lehet ilyen, hanem diffúz nemzettudatról beszél Szilágyi N. Sándor. Ennek egyszerű a magyarázata, mert például az én esetemben, a családomban, nem teheti a feleségem azt, hogy határozottan elutasít magyart, szerbet vagy németet, hiszen mindegyik valamilyen szinten jelen van az ő családjában, kultúrájában és általa pedig az enyémben is. Tehát ebben az esetben az, hogy „mi nem vagyok”, sokkal

kevésbé lehet hangsúlyos. Ezért diffúz a nemzettudat, mert a határai elmosódottak. Az, hogy „mi vagyok”, elég erős lehet, de nem tudom kijelölni a határokat olyan világosan.

Páskándinak volt egy nagyon érdekes gondolata, az egyik monodrámájában írta le, hogy a kivétel azért erősíti a szabályt, mert megmutatja, hogy hol van a határ. Tehát egy határt jelöl ki. Ott már nem mehetünk tovább. A mi esetünkben viszont, akik szórványban élünk, ezek a határok nem élesek. Ezt olykor a székely rosszul dolgozza föl. Ha a székely eljön Kolozsvárra, akkor itt összekapja magát, kihúzza magát, és azt mondja, hogy én a büszke székely nemzetnek vagyok a része. Így próbál Kolozsváron, a magyarsága tudatában, közösségi életet élni, mert érzi azt, hogy itt a környezete magyar értékteremtésben elől jár, és ő erre büszke, saját magát ehhez a közösséghez sorolja. A Temesvárra elkerülő székely ellenben azt látja, hogy Temesváron senkit nem érdekel, hogy ő rosszul beszél románul, egyszerűen észre sem veszik, azt az ő saját gondjának könyvelik el és legfeljebb nem érvényesül. Az én székely társam ezért ezt úgy fogja föl, hogy neki kutya kötelessége jól megtanulni románul. Volt olyan évfolyamtársam az egyetemen, akivel a szülei otthon románul beszéltek. Igen ám, de amikor meglátogattam őket, akkor az apja teljesen helytelen románsággal azt mondta, hogy: „*Taie sus pâinea!*”, vagyis hogy vágd föl a kenyeret. Holott a román nem így fejezi ki magát. Egy magyarból vett tükörfordítás jelezte azt, hogy továbbra sem lépett előre a román nyelvismeretben és nyelvhasználatban, de a gyermekét már átlökte a másik nyelv területére... Visszatérve a szórvány és a tömb közötti eltérésekre e tekintetben: igen, nagyon jelentős különbségek lehetnek abban, hogy ki hogyan éli meg ezt a jelenséget, hiszen egy rossz helyzetértelmezés lám hova vezethet.

- *Mennyire ismeri a mai erdélyi magyar fiatalság Trianon történelmi eseményét és annak jelentőségét? Mint egyetemi oktató, hogyan látod ezt?*

- Nagyon nehéz egységes, vagy általánosítható választ adni erre a kérdésre. Azt hiszem, hogy olyan, a magyarságát tudatosan vállaló fiatal nincs, aki Trianonnal ne volna tisztában. Viszont ennek a tudatosságnak vannak fokozatai. Hiszen az, hogy ragaszkodom őseim kultúrájához, még nem biztos, hogy azt jelenti, Trianonnal kapcsolatosan mindazt tudom, amit tudnom kellene. Helyzetben kell gondolkodnunk. Egy mai fiatal hol tud Trianonról megfelelő információkat szerezni? A legfontosabb forrás mindig az iskola. Viszont az erdélyi magyar iskola sem képes Trianonról megfelelő képet kialakítani, hiszen magyar történelmet nem tanulnak, legfennebb helytörténetet. A hely-

történetbe, nem igazán látom, hogyan lehet ezt beépíteni. Az irodalomban talán valamilyen módon ez jelen lehetne, de ez is egy olyan kérdés, amit kontextuálisan kell elemezni. Ezért mondom azt, hogy a Trianon-kép kialakítása mindig iskolán kívüli forrásokra apellál. Ezek a források milyenek? Média, vagy pedig szakkönyvek. A médiahasználat olyan amilyen, az írott médiát az emberek, főleg a fiatalok nagyon kis mértékben fogyasztják. Végül is világjelenségről van szó... Ha a fiatal médiát fogyaszt, akkor az elektronikus, vagy internetes média, ennek pedig az a sajátossága, hogy rövid, hírértékű dolgokkal operál, és nem elemzésekkel. Trianon pedig nem egy hír, hanem egy kérdés-komplexum. Ezzel kellene megismerkedni, ennek a mélységeit föltárni, ami a mai helyzetben a fiatalok számára nem kézenfekvő.

Ha mindannyian végiggondoljuk, hogy Trianonról hol kaptuk meg azokat az alapvető ismereteket, amelyek fontosak számunkra, akkor azt hiszem, hogy a legtöbben meglepődünk, mert nincs világos képünk. Bennem sincs egy világos kép arról, hogy mikor és hogyan alakult ki a Trianon-képem. Annyit tudok, hogy gyermekkoromban a szüleim félték Trianonról beszélni. Félték arról beszélni, amit ha én elkotyogok az iskolában, vagy valahol, az a családra negatív módon hatott volna vissza. Ehhez tudni kell azt, hogy édesapámat, a Székely Mikó Kollégium tanárát a tanügyből elbocsátották, felmondtak neki, ugyanis az '56-os események sodrában „nem megbízható” embernek bizonyult. Egy ilyen családban, ahol hárman voltunk iskoláskorú fiatalok, és édesanyámnak volt egy tanári fizetése, édesapám pedig cukorgyári munkás volt, nem az volt a fő szempont, hogy Trianonról felvilágosítsanak, hanem az volt a fő szempont, hogy a családot védjék. Édesapám végül 1962-ben került vissza a tanügybe. Sajnos utána már csak négy évet élt, és nem is tudom, hogy ő miként vélekedett Trianonról, soha nem tudtam vele erről beszélni.

Visszatérve az alapgondolathoz, nem tudjuk, hogy ezek a képek hogyan alakulnak ki bennünk. Az a legvalószínűbb, hogy kortárs csoportokban. Az én esetemben, egyetemista koromban az évfolyamtársaimmal már igenis foglalkoztunk Trianonnal, akkor temesvári diákként beszélgettünk idősebb emberekkel és fontos volt számunkra ebben a kérdésben többet tudni. De hogy a mai fiatalok ezt hogyan csinálják, arra nincs rálátásom. El kell mondanom, hozzám a Trianon-kérdéssel diák még nem jött, de ennek könnyű lehet a magyarázata, hiszen ahhoz, hogy ez a helyzet előadódjon, szükséges volna valamilyen közvetlen kiváltó tényező. És én pedig nem tanítok olyan tantárgyat nekik, amelyben Trianon külön téma volna.

- *Hogyan látod, hozzájárul-e Trianon napjainkban az erdélyi magyar fiatalok identitástudatának kialakításához, vagy ez már csak egy ködbe vesző történelmi esemény lehet a számukra?*

- Mi az, hogy identitástudat? Mi az, hogy identitás? Nagyon sokan beszélnek arról, hogy létezik többes identitás. Ha több kultúrához tartozol, akkor úgymond több identitásod van. Van egy szociológus ismerősöm, aki nagyon sok identitásról beszél, azt mondja, hogyha ő otthon van Marosvásárhelyen, akkor ő marosvásárhelyi, pontosabban Vásárhelyen belül valamelyik családhoz tartozóként határozza meg magát. Kolozsváron ő már csak marosvásárhelyi, Bukarestben erdélyi, Magyarországon romániai és Amerikában pedig európai. És nála ezek külön identitások.

Én ezzel vitatkozom. Megfogalmaztam egy rövidebb elméletet erről, hiszen ez is a szórvány kérdéséhez kapcsolódik. Azt állítom, hogy identitásunk egy van. Az identitás egy olyan mozaikszerű képződmény, amely rengeteg elemből tevődik össze. Ezek lehetnek kulturális, társadalmi, érzelmi, a helyi emberekhez kötődő aspektusok, amelyeket kontextuálisan maga az élethelyzet, amelyben vagyok, hív elő ebből az identitásból. Az előhívott elemek pedig értelem szerűen olyanok, amelyek akkor és ott éppen érvényesek. Ha nem így volna - mondom én -, akkor mindannyian szkizofrének volnánk, mert nem tudnánk, hogy az identitást mikor, milyen formában kell megélnünk.

Tehát van egy identitás-elemünk ebből a sok mozaikkockából. A sok mozaikkocka között pedig ott van Trianon. Jelentősen van ott, hiszen meghatároz életpályákat, meghatároz rokoni kapcsolatokat - amikről már beszélünk -, meghatároz jövőhorizontot. Persze, ha nem lett volna Trianon, valószínűleg én a feleségemnek nem azt mondom, hogy meglátogatlak Németországban. De ma nekem itt, Erdélyben a megmaradás fontosabb, mint hogy ott talán jobban élnék 10-20-30 százalékkal. Tehát igenis, Trianon meghatározó! Más-más mértékben, ha visszatérünk szórványra és tömbre, hiszen azok a jelenségek, amikről beszéltem, mutatis mutandis jelen vannak.

- *Miként tudjuk átörökíteni utódainknak, az utánunk jövő nemzedékeknek a Trianonnal kapcsolatos ismereteket? Egyáltalán szükséges felvilágosítanunk az utánunk jövőket arról, hogy mi történt június 4-én, 1920-ban a trianoni kastélyban?*

- Azt hiszem, erre a kérdésre a válasz önként adódik. Egy magyar számára nem lehet dilemma, hogy ezt föl kell vállalni, tovább kell mondani, a fiataloknak el kell magyarázni, hiszen ha egy nemzet sorsát meghatározó döntésről van szó, akkor ennek a körülményeiről beszélnünk kell.

Az megint más kérdés, hogy miről beszélünk? Mert Trianonról beszélhetünk úgy, mint az a magyarok 20. századi mohácsi vésze. Tehát egy lefejezés, amikor lehámozták az országot, a legjelentősebb gazdasági erőforrásokat elvezítették Magyarországra, a vasutat levették a széleiről. Tehát ott maradt kiszolgáltatottan.

De én tudok egy más Trianon-történetet is. El tudom képzelni azt, hogy pozitív töltete is van. Erről éppen a minap beszéltem a diákoknak gróf Apponyi Albert kapcsán, aki a magyar kormány képviselőjeként elment Trianonba az utolsó szó jogán. Akkor már minden kártyát kijátszottak, akkor már csak arról volt szó, hogy az utolsó gesztust megadják. Hiszen a trianoni tárgyalásnál háromféle szereplő volt: voltak a főszereplők, voltak a mellékszereplők - például Románia, képviselője felrótta, hogy nem ült ott az asztalnál, csak néha tájékoztatták - és voltak a nem szereplők, például Magyarország, akiket mindenből kihagytak, jelen sem voltak. Mikor az utolsó szó jogán a magyar delegáció is kifejthette kormányának álláspontját Párizsban, Apponyi Albert, mint a küldöttség vezetője, először elmondta angolul, hogy itt milyen vétségek vannak születőben a magyar nép ellen. Utána elmondta franciául. Akkor az olasz delegáció türelmetlenkedett, és akkor összefoglalta olaszul is. Tehát Magyarország az utolsó szó jogán, Apponyi Albert által, Trianonban kivívta a tiszteletet.

A második történet, amit ismerni kell Trianon kapcsán, hogy ne negatív regiszterben beszéljünk, Klebelsberg Kunóhoz kapcsolódik, akit talán a legnagyobb magyar kultuszminiszternek tekinthetünk. Akkor, amikor Magyarország ott marad erőforrások nélkül, amikor az ország olyan politikai környezetbe kerül, ahol a csehszlovák, a délszláv, de a román oldalon is a trianoni döntéssel elégedetlenek voltak, mindenki ellenérzéssel van vele szemben, hiszen például Románia a Tiszáig szerette volna a határvonalat, de hadd ne folytassam... Egy ilyen helyzetben Klebelsberg kijelenti, meg kell mutatni, hogy Magyarország tud nagy lenni. Azt mondja, hogy nem tudjuk megmutatni a politikában, sem a gazdaságban, mert lefejezték. De a kultúra területén igen! És elindítja azt a kulturális és közoktatási programot, amelynek keretében - máig hatóan - Magyarországot egy új kulturális pályára állítja.

Ezek a példák azt mutatják, hogy ha Trianont kihívásként értelmezem, akkor tudok olyan pozitív választ találni rá, amitől Trianont nem úgy élem meg, hogy engem az lefejezett, hanem úgy élem meg, hogy annak ellenére is meg kell, meg lehet mutatni, mire vagyok képes.

Kolozsvár, 2015. április